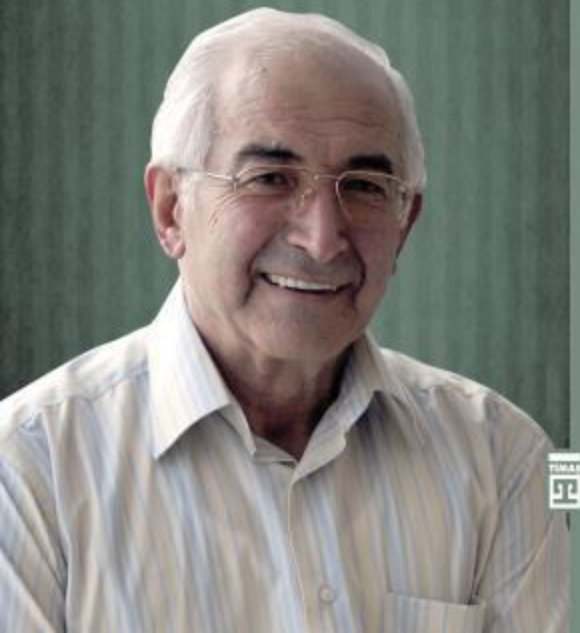


Ahmet Yaşar Ocak Kitabı

# Arı Kovanına Çomak Sokmak

Söyleşi: Haşim Şahin



**ARI KOVANINA ÇOMAK SOKMAK**  
**Taşra Kökenli Bir Tarihçinin Sıradan Meslek Hayatı**

Ahmet Yaşar Ocak  
Söyleşi: Haşim Şahin

Biyografi

**TİMAŞ YAYINLARI** | 3590  
Hatırat Dizisi/Nehir Söyleşi | 36

**PROJE EDITÖRÜ**  
Adem Koçal

**EDITÖR**  
Zeynep Berktaş

**KAPAK TASARIM**  
Ravza Kızıltuğ

**1. BASKI**  
Temmuz 2014, İstanbul

**3. BASKI**  
Kasım 2018, İstanbul

**ISBN**  
ISBN 978-605-08-1672-3  
9 786050 816723

**TİMAŞ YAYINLARI**  
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,  
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul  
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr  
timas@timas.com.tr  
facebook.com/timasyayingrubu  
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık  
Sertifika No: 12364

**BASKI VE CİLT**  
Çınar Matbaacılık  
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. No:34  
Bağcılar / İstanbul  
Telefon: (0212) 628 96 00  
Matbaa Sertifika No: 12683

**YAYIN HAKLARI**  
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak  
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.  
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

SUNUŞ NİYETİNE	
AHMET YAŞAR OCAK HOCA'MIZA DAİR.....	7

**BİRİNCİ BÖLÜM**  
**ANADOLU'NUN BAĞRINDA GEÇİRİLEN**  
**ÇOCUKLUK VE OKUL YILLARI**

ÇEVRESİ, AİLESİ VE ÇOCUKLUK DÖNEMİ.....	17
İLKOKUL YILLARI:	
YOZGAT CUMHURİYET MEKTEBİ VE GAZİ PAŞA	
İLKOKULU'NDA (1951-1956) .....	55
YOZGAT İMAM-HATİP OKULU YILLARI	
(1956-1963) .....	73
YÜKSEK TAHSİL YILLARI, TAŞRADAN İSTANBULA:	
İSTANBUL YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜSÜ'NDE	
(1963-1967) .....	97
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ	
YILLARI (1967-1971) TARİH BÖLÜMÜ'NDE ÖĞRENCİLİK	
YAHUT BİR ÖZLEMİN GERÇEKLEŞMESİ .....	141

## İKİNCİ BÖLÜM

### YEPYENİ DÜNYALAR, YEPYENİ HAYATLAR:

#### ASİSTANLIK VE HOCALIK YILLARI

OSMANİYE İMAM-HATİP OKULU'NDA MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLİĞİ (1971-1972).....	165
AKADEMİK HAYATA GEÇİŞ: HACETTEPE'DE ASİSTANLIK VE YÜKSEK LİSANS (1972-1974) .....	169
STRASBOURG ÜNİVERSİTESİ'NDE DOKTORA YILLARI (1974-1978) .....	185
FRANSA'DAN DÖNÜŞ VE HACETTEPE YILLARI (1978-2013) .....	225

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE TARİH YAZIMI VE YAYINI

TARİHÇİLİK ANLAYIŞI VE ZİHNİYETİ.....	241
ARAŞTIRMA ALANLARI.....	253
TÜRKİYE'DE TARİH YAYINCILIĞI.....	329

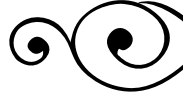
## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### BİR BİLİM ADAMININ TARİHE DÜŞTÜĞÜ

#### SIRADIŞI NOTLAR

ÇALIŞTIĞI VE İŞLEDİĞİ KONULAR.....	341
“KÜÇÜK ASYA'DA İSLAM” .....	361
OSMANLI İSLAMI.....	391
BEKTAŞİLİK VE ALEVİLİK, GÜNÜMÜZ TÜRKİYE MÜSLÜMANLIĞI.....	441
DOSTLARININ GÖZÜYLE.....	471
KRONOLOJİK YAŞAM ÖYKÜSÜ.....	491
AHMET YAŞAR OCAK BİBLİYOGRAFYASI.....	493
ALBÜM .....	507
İNDEKS .....	531

## SUNUŞ NİYETİNE AHMET YAŞAR OCAK HOCA'MIZA DAİR



Çocukluk yıllarımdan itibaren Hz. Ali Cengnâmelerini okumaktan büyük bir zevk alırım. Hayder-i Kerrâr'ın kahramanlıkları etrafında şekillenen destanların hemen hepsi aklımda. Üniversitede tarih bölümünü seçmemin başlıca sebeplerinden birisi buydu. İkinci sınıfta Osmanlı Tarihi hocamız, merhum Mehmed Fuad Köprülü'nün Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair kitabını okumamızı istemişti. Köprülü ile tanışmam bu kitap sayesinde gerçekleşti. Kuruluş nazariyelerine bakışı, analizleri, harika üslubu beni öylesine cezbetti ki vakit kaybetmeden diğer çalışmalarını temin ettim, ilk olarak da *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'ı okumaya başladım. Burada sözü edilen, bilhassa Ahmed Yesevî, Yunus Emre ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde isimleri geçen Geyikli Baba, Abdal Musa gibi Kalenderî dervişlerinin, o kendilerine has, dünya nimetlerine itibar etmeyen yaşam tarzları bu konuya daha da ilgi duymamı sağladı. Köprülü'nün diğer çalışmalarını, Abdülbaki Gölpınarlı'yı, ilaveten tasavvuf sahasında yazılan eserleri, bilhassa Mustafa Kara'nın kitaplarını temin edip okudum. Bu alandaki okumalarım derinleştikçe, aslında sahanın yaşayan en önemli isimlerinden birisinin Ahmet Yaşar Ocak olduğunu fark ettim. Kısa sayılabilecek bir sürede *Veysel Karenî ve Üveysîlik, Türk Folklorunda Kesikbaş, Türk Halk İnançlarında Hızır Yabut Hızır İlyas*

*Kültü, Kalenderîler* isimli kitaplarını temin edip okudum, kendimce bazı notlar aldım.

Dördüncü sınıfa giderken, 1998 yılında Hoca'nın *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülbidler* isimli kitabı yayımlanmıştı. Bu eser tarihçilik ve metodoloji konusunda yeni bakış açıları kazanmamı sağladı. Böylece muhafazakâr zihinlerde kalıplaşmış pek çok bilgiye nasıl eleştirel ve bilimsel bir metotla bakılabileceğini, duyguların esiri olmanın tarihi doğru bir şekilde kavramanın önünde nasıl büyük bir engel olduğunu anlamaya başladım. Bir yandan da Hoca'nın farklı dergilerde yayımlanmış makalelerini topluyor, özetlerini çıkarıyordum. Burada şu hususu bahtiyarlıkla belirtmek isterim ki, Ahmet Yaşar Hoca'yı okuduktan sonra, bu sahada çalışmaya kesin olarak karar verdim. İslam tarihinin farklı dönemlerine dair kaleme aldığı yazılar yeni bakış açıları kazanmamı sağlıyor, beni Türk sufiliğinin değişik evreleri üzerinde daha fazla düşünmeye teşvik ediyordu. Okuyanlar çok iyi bilirler, Hoca'nın en belirgin hususiyetlerinden birisi, meselelere problematikler üzerinden yaklaşarak sorgulayıcı bir üslup kullanması, bu suretiyle okuyucuyu da araştırma sahasının içerisine dâhil ederek işlediği konular üzerinde araştırma yapmaya sevk etmesidir.

Üniversiteden mezun olduğumda, Hoca'nın çalıştığı konular üzerinde araştırmalar yapmaya, eserlerinde belirttiği problematlere bir de kendi zaviyemden bakmaya çoktan karar vermiştim. Belki yaptığım çalışmalar özgün değil, Hoca'nın yazdıklarının bir tekrarı ibaret olacaktı. Belki onun görüşlerine karşı çıkarak kendisine muhalefet edecektim. Sonuç her ne olursa olsun, Türkiye tarihinde İslamiyet konusunu çalışmaya, yani Hoca'nın kulvarında yürümeye karar vermiştim. Fakat o zamana kadar, belki de öğrenci çekingenliği ile olsa gerek, Hoca ile tanışmaya hep çekindim.

Yüksek lisansa başlayınca, hazırlamam gereken bir ödevi de fırsat bilip cesaretimi topladım ve karar verdim; ilk fırsatta Ankara'ya gidecek ve Hoca ile tanışacaktım. Sorun şu ki o zamana kadar kendisinin nasıl biri olduğunu bilmediğim, fakat eserlerini çok iyi tanıdığımı düşündüğüm, daha doğru ifadeyle hayranlık duyduğum

bir ilim adamını görme ihtimali beni ziyadesiyle heyecanlandırıyordu. Bir gün herhangi bir randevu talep etmeksizin soluğu kapısında aldım. Öğle vaktiydi ve o sırada Hoca, -belki de yemekten geliyordu-, odasına girmek üzereydi. Kapıda kendisini beklediği anlaşılan bir öğrenci vardı ve Hoca'ya tam olarak duyamadığım bir soru sordu. Hoca, kendisinin bu konu hakkında bir fikri olmadığını, o konunun ilahiyat sahasıyla ilgili bulunduğunu fakat kendisinin ilahiyatçı olmadığını söyleyip öğrenciyi gönderdi. Bu konuşmaya şahit olduktan sonra, zaten habersiz ve uzaktan gelmiş olduğumdan, bir yandan, "Eyvah, aksi bir adama denk geldik, şimdi beni de gönderir kesin, bunca yolu boşuna mı geldim?" diye hayıflanırken, Hoca'nın, "Siz ne istemiştiniz?" sorusuyla hem kendime geldim hem de çocuksu bir tedirginlikle, hafifçe kısık bir sesle kendisini ziyarete geldiğimi, hiçbir sorum olmadığını söyleyiverdim. Az önce gördüğüm soğuk tavırlı adam gitmiş, yerine bambaşka birisi gelmişti sanki. Beni odasına buyur etti, sonraki dönemlerde yüzünden hiç eksik etmediğini gördüğüm bir tebessümle -ki bu beni çok rahatlatmıştı- yer gösterip oturmamı söyledi. Girer girmez odasındaki tertip, düzen ve âhenk hemen dikkatimi çekmişti. Kendimi tanıttıktan sonra çalışmak istediğim alanı anlattım. Ayrıca kitaplarını okuduğumu ve her şeyden evvel kendisiyle tanışmak amacıyla geldiğimi söyledim. Beni ilgiyle dinledi, pek çok tavsiyelerde bulundu ve daha sonraları pek çok defa şâhidi olacağım her zamanki cömert tavrıyla iki kitabını imzaladı, çok sayıda makalesinin de ayrırbaşımını hediye etti. Böylesine zor bir konuyu seçtiğim için işimin müşkil olduğunu söyledi ve tebrik etti. Daha önce kafamda biriktirdiğim ve rahatlıkla kendisine yöneltme imkânı bulduğum pek çok soruya da en ufak bir memnuniyetsizlik belirtisi göstermeksizin sabırla cevap verdi.

Artık sadece eserleriyle değil beyefendi kişiliğiyle de zihnimdeki Ahmet Yaşar Ocak portresi tamamlanmıştı. Kendisiyle konuşurken bir taraftan odasına göz gezdirmeyi de ihmal etmiyordum. Arkasındaki duvarda güzel bir hat levhası asılıydı. Kitaplarla kaplı odada, katıldığı bazı konferanslarda dostlarıyla çekilen iki fotoğraf ve her zaman hayırla yâd ettiği hocası Prof. Nejat Göyünç'ün ve

Prof. Irene Mélikoff'un birer resimleri vardı. Hoca sevecen tavrı, yardımseverliğiyle, bilim adamlığının sadece ciltler dolusu kitap yazmakla değil, aynı zamanda erdemli, nezâket sahibi ve yardımsever olmakla mümkün olabileceğini daha yirmili yaşlarımda göstermişti bana. Bir hayli sohbet ettikten sonra müsaade isteyip odasından çıktım. Neticede bende hâkim olan duygu şuydu: İyi ki böylesi bir alanı seçmişim ve böylesine kıymetli bir insanla tanışmışım. Hâlâ da aynı fikirdeyim.

İlerleyen yıllarda bu sahada kendi çapımda bazı çalışmalar yaptım. Çalıştığım hemen her konuya ya doğrudan yahut bir vesileyle Ahmet Hoca tarafından değinildiğini gördüm. O zaman onun neden sahasında dünyanın en önde gelen isimlerinden birisi olduğunu çok daha iyi anladım. Büyük bir gayretle, yorulmak bilmeksizin yaptığı yayınları takip ettim. Zaman zaman kendisiyle görüşme fırsatım oldu, zaman zaman da fırsat yaratmaya gayret ettim. Yaptığı çalışmalarda bilhassa metodoloji vurgusu, meselelere yaklaşım tarzı, sorgulayıcı bakışı, "dairenin dışındakiler" in de tarihin en temel unsurları arasında olduğuna dönük vurguları oldukça ufuk açıcıydı. Hoca, bir çalışmanın sağlıklı olabilmesi için analiz yapmanın, bilgiye duygusal olmayan yollarla ulaşmanın gerekliliğini sıklıkla vurguluyordu. Bu yöntemi doktora tezi olan kendi ifadesiyle, "ufkunu açan" *Babatler İsyanı* isimli kitabından bu yana çalışmalarında uyguluyordu.

Süreç içerisinde zihnimin bir köşesinde böylesine değer verdiğim bir insanın hayatını anlatan bir kitap yazmak hep vardı aslında. Kim istemez, kendisine yürüyeceği yolu açan bir ilim adamının düşünce dünyasını bütün meraklıların hizmetine sunmayı? Ama teklif etmeye de hep çekindim açıkçası. Su akar yolunu bulur misali, işi biraz da oluruna bıraktım. Nihayet, 2008 yılının yaz aylarında, değerli arkadaşlarım Fulya İbanoğlu ve Filiz Dıyıroğlu, TİMAŞ Yayınları bünyesinde başlatmış oldukları "hatırat" projesi kapsamında fikir teâtisinde bulunurken, "Sence kimin hatıratı yazılsa iyi olur?" sorusunu sorduklarında, vereceğim cevabın tahmini zor olmasa gerekti. Hepimiz çok heyecanlıydık. Söyleşiyi yapma vazifesi bana lütfedildi. Kıymetli arkadaşlarıma, "Ama ben



söyleyemem, utanırım” diyerek mazeret bildirdim. Bunun üzerine Filiz ve Fulya Hanımlar ilk önce Hoca ile telefonda görüştüler, bu fikrimizi açıkladılar. Sağ olsun Hoca’mız bu teklifimize olumlu baktı. Daha sonra randevu alıp hep birlikte Ankara’ya giderek kendisiyle görüştük. Projenin detaylarını konuştuk. Böylece kitabın hazırlanmasındaki ilk adım da atılmış oldu.

Sonraki dönemlerde uzunca bir zamana yayarak, hoş sohbetler yaparak, hazırladığım program dâhilinde soru-cevap tarzında kitap üzerinde çalışmaya başladık. Uzunca sayılabilecek bu süreçte pek çok iyi ve kötü anıyı paylaştık. Mesela, biz 2008 yılında kitabı hazırlamaya başladığımız zaman Ercüment Kuran Hoca henüz hayattaydı, rahmetli oldu. İstanbul’da Karacaahmet’te cenaze namazını birlikte kıldık, duygulandık.

Hoca’mızın bu söyleşi kitabının yanı sıra baskısı biten bazı kitaplarının yeniden yayına hazırlanması yahut makalelerinden oluşan kitaplarının neşri aşamasındaki ciddiyetine bizzat şahit oldum. Kendime ders ve hisse çıkardım. Bu nedenle, “Keşke bu söyleşi hiç bitmese” diye düşündüğüm zamanlar oldu. Hacettepe Üniversitesi’ndeki diğer değerli dostlarla, meslektaşlarla tanıştım, onların misafirperverliklerini gördüm, zaman zaman meşhur çay sohbetlerine dâhil oldum. Kitabı hazırlarken bazı soruları önceden hazırlamıştım, ama daha ziyade sohbet esnasında gelişen sorularla yönlendirme yöntemini tercih ettim.

Görüşmelerimiz bazen uzun süren belli aralıklarla Hoca’nın Hacettepe Üniversitesi’ndeki odasında gerçekleşiyordu. Hoca’nın verdiği cevapları ses kayıt cihazına kaydettim, sonrasında onları metne aktardıktan sonra yeniden gözden geçirmesi için Hoca’mıza gönderdim. Bu şekilde yapılan bazı ilave ve çıkarmalarla elinizdeki kitap meydana gelmiş oldu.

Söyleşileri gerçekleştirdiğimiz süreçte Hoca’mızın çalışmalarının bazılarını yeniden tekrar tekrar okudum. Dostlarıyla sohbetler yaptım, bu sayede Hoca’mızın farklı yönlerini, kendisinin dışındaki bir zaviyeden de takip etme imkânı ortaya çıktı. Hoca’nın yaptığı çalışmalara mutaassıpça yaklaşmaktan kaynaklanan bir


iki istisnanın dışında, hiç kimseden olumsuz bir cümle duymadım. Hemen hepsi de Hoca'nın tarihçiliğinden, kişiliğinden övgüyle söz ettiler, bazı hocalarımız bu görüşlerini bizimle paylaştı, bunların kitabın sonunda ekler kısmında yayınlanmasına müsaade ettiler. Kendilerine burada teşekkürlerimi sunmak benim için zevktir.

Her insan, her hayat başlı başına bir kitaptır. Ve her kitaptan öğreneceğimiz, hayatımızda tatbik edeceğimiz, sonraki nesillere aktarabileceğimiz bilgi ve tecrübeler vardır. İşte bu noktada Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak Hoca'mızın meslek hayatı da, bilhassa düşünce, İslam Tasavvuf Tarihi, Alevîlik, Bektaşîlik, Türk tarihinde İslam algısı konularında çalışanlar için iyi okunup anlaşılması gereken bir kitaptır. Her ne kadar tevazu gösterip kendisi kabul etmek istemese de, M. Fuad Köprülü ile başlayıp, Abdülbaki Gölpınarlı ve Irene Mélikoff ile devam eden çizginin dördüncü halkası olduğu muhakkaktır. Yazdığı eserleri ve yetiştirdiği öğrencileri vasıtasıyla Türk tarihçiliğinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Eserlerinin okunma oranı, bu çalışmaların içerideki ve dışarıdaki yansımaları, onun çalışmalarına atıf yapan, ilham alan ve metodunu benimsemiş çok sayıda genç bilim adamının mevcudiyeti bunu apaçık ortaya koymaktadır. Yaptığı çalışmaların gerek Türkiye'de gerekse dünyada pek çok meslektaşının haklı takdirini kazanmış olması bunun en güzel göstergesidir. Kendisine karşı yapılan eleştiriler karşısında, bilimsel etikten taviz vermeyen, soğukkanlı ve tamamen bilimsel bir üslubu muhafaza ederek takındığı tavır Hoca'nın belki de gözden kaçırılmaması, bilim ile uğraşan hemen herkes tarafından benimsenmesi gereken hususiyetlerinden birisidir. Hoca, tarihçilerin ülkenin, toplumun değerlerini iyi bir şekilde kavramaları, ancak bunu yaparken belirli bir bilimsel metot kullanarak objektif bir şekilde meselelere yaklaşmaları gerektiği düşüncesini sıklıkla dile getirmektedir. Meseleleri örtbas etmek yerine, sebeplerini araştırmak yine üzerinde ısrarla durduğu bir diğer husustur. Yaptığımız bu söyleşi sırasında bu hususları, hayatını, dostlarıyla ilişkilerini, neden böyle bir konu seçtiğini gayet samimi ve içten bir şekilde ifade etmiştir.

Hoca'mızın meslek hayatına dair hazırladığımız bu kitaba, *Arı Kovanına Çomak Sokmak* ismini verdik. Hatırlanacağı üzere, yıllar önce yazdığı bir makale "Türkiye'de İslam'ı Çalışmak Yahut Arı Kovanına Çomak Sokmak" ismini taşıyordu. Hoca burada, "dairenin dışındakiler" in tarihini yazmanın ne kadar zor bir iş olduğunu, bunun büyük bir disiplin ve ciddiyet ile gerçekleştirilmediği, hislerle hareket edildiği takdirde tarihin, özelde de İslam tarihinin anlaşılamayacağını ifade ediyordu. Bunu yaparken, aslında kendisinin aşağı yukarı kırk yıldır yapmakta olduğu işin zorluğunu özetliyordu. Bu nedenle eldeki kitaba başlık olarak bu metaforu kullanmanın uygun düşeceğine karar verildi.

Kitabı hazırladığımız dönemde hem olumlu hem de olumsuz eleştiriler aldım. Pek çok arkadaşımın, meslektaşımın ve öğrencilerimin de destek ve yardımlarını gördüm. Dostluğun ve yardımlaşmanın kıymeti böyle zamanlarda daha iyi anlaşılıyor. Hepsine sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sevgili Bülent Arı, kitabın hazırlanma sürecinde en başta gelen destekçilerimden birisiydi. Bölüm başkanımız Arif Bilgin Beyefendi de bana fevkalade anlayışlı davrandı ve bölümle ilgili, benim çoğu defa ihmal ettiğim işlerde son derece müsamahakâr davrandı. Kendisine müteşekkirim. Kitabın hazırlanması ve basımı sürecinde yakın ilgi ve desteğinden dolayı kitabımızın Proje Editörü Adem Koçal'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca kitapta yer alan bazı fotoğrafların dijital ortama aktarılmasındaki katkısından dolayı Hacettepe Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi Serhat Küçük'ü de burada teşekkürle anmak isterim. Ve hepsinden önemlisi, kıymetli Ahmet Yaşar Ocak Hoca'mıza minnettarlığım sonsuzdur. Bu nedenle kendilerine teşekkürlerimi kelimelelere sığdırmak istemiyorum. Umarım okuyucularımız da hazırladığımız bu kitabı beğenirler ve özellikle genç tarihçiler yararlanacak bir şeyler bulurlar. Biz de böylece amacımıza ulaşmış oluruz.

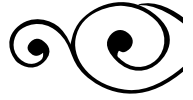
**Haşim Şahin**  
Serdivan, 5 Mart 2014

Birinci Bölüm: 

Anadolu'nun Bağrında Geçirilen

Çocukluk ve Okul Yılları

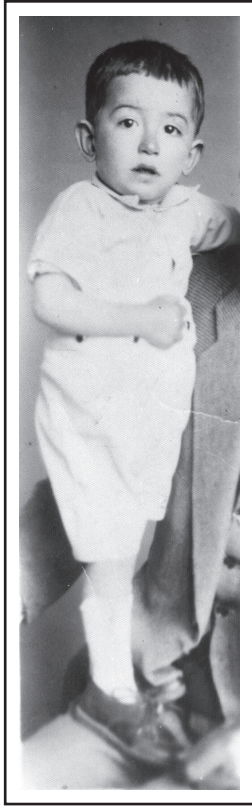
## ÇEVRESİ, AİLESİ VE ÇOCUKLUK DÖNEMİ



**Hocam, 1946 yılında Yozgat'ta dünyaya geldiniz. Bilirsiniz, Anadolu'da pek çok aile, bebekleri uzun süre yaşamadığı için, yeni doğana Yaşar adını koyar, sizin isminizin de böyle bir anlamı mı var? Ayrıca, Ahmet Yaşar şeklinde iki isminiz olmasının özel bir gerekçesi bulunuyor mu?**

Ben Yozgat'ta, yani 18. yüzyılın ünlü âyân ailelerinden Çapanoğulları'nın rezidansı olan merkez kasabada doğdum. Doğum tarihim açıkçası çok kesin değil. Çünkü rahmetli annem bazen 1945'te, bazen 1946'da doğduğumu söylerdi, ama dedemin vefatından üç ay sonra doğmuş olduğumu da belirtirdi ki bu sebeple doğum tarihim büyük ihtimalle 1945 olmalı. Fakat 1971 yılında bir vesile ile mahkemece yaş tashihi yapılarak 1947 oldu. O tarihten sonra da bütün resmî muamelelerde 1947 esas alındı ve bugüne gelindi.

Adımın neden Yaşar konulduğunu anneme sorduğumda sebebi anlattığına göre şöyle imiş: Benden önce iki erkek kardeşim olmuş, lakin biri doğumdan hemen sonra, diğeri altı aylıkken ölmüş. Dolayısıyla geleneğe uygun olarak "Bu da ölmesin, yaşasın" diye benim adımla Yaşar koymuşlar. Halk inanışı işte sonuçta. Halen Marmara İlahiyat'tan emekli, Yozgat İmam-Hatip Okulu'nda ve İstanbul Yüksek İslam'da birlikte okuduğumuz (benden üç sınıf

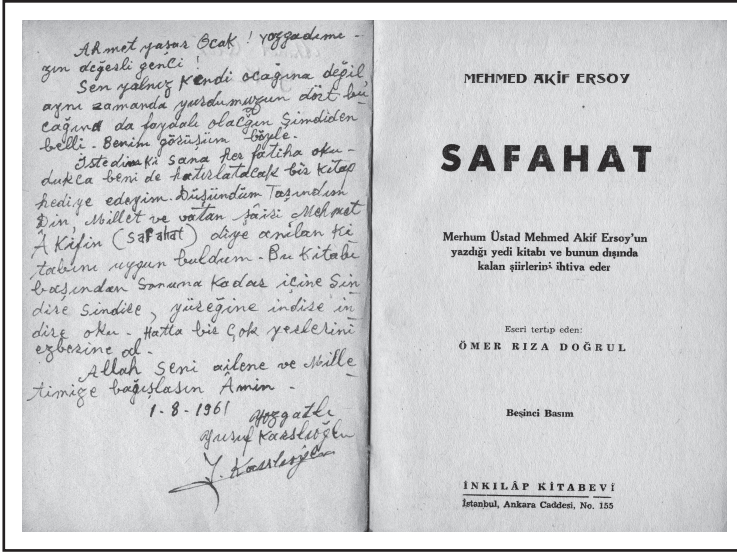


Ahmet Yaşar Ocak,  
babasının dizinde

üstteydi), Hadis profesörü, değerli bir hemşehrim ve ağabeyimin adı da Mehmet Yaşar (Kandemir)'dir. Sanırım onun adı da bu gelenekle ilgili olmalı. Ama göbek adım Ahmet olmuş. İlkokulda, Yozgat İmam-Hatip Okulu'nun orta kısmında hep adım Ahmet Ocak olarak devam etti. Daha sonra İmam-Hatip'in lise kısmında bu iki isim birleştirildi. Yusuf Karshoğlu isminde yaşlıca, dava vekilliği yapan bir aile dostumuz vardı. İstanbul Darülfünunu Mekteb-i Hukuk mezunu olup, 1929 ve 1936 yılları arasında Yozgat Belediye Reisi'nde bulunmuş. 1950'ye kadar Cumhuriyet Halk Partisi'den, 1950'den itibaren de Demokrat Parti'den birkaç dönem Yozgat milletvekili olmuş. Aynı zamanda da Yassıada duruşmalarının başkanlığını yürüten hâkim Salim Başol'un kayınpederidir.

O, İmam-Hatip okulunda okuduğum için beni çok severdi. Hatta kütüphanesinden bana birkaç tane Osmanlı Türkçesi

kitap ve *Safabat*'ın 1956 tarihli beşinci baskısını da hediye etmişti. Babamdan daha yaşlı olmasına rağmen yakın ahabıydı ve sık sık dükkânımıza gelirdi. Biz de bayramlarda evine ziyarete giderdik. Çok hatıralarını dinledim. Babamla iyi dostluğu yüzünden olsa gerek, bir gün sohbet esnasında, "Ben bu 'Ahmet' ile 'Yaşar'ı birleştireceğim, çünkü böyle olmaz. Evde ve yakınlar arasında Yaşar, okulda Ahmet. Karışıklığa sebep oluyor. Bütün hukuki muameleyi de ben üstleniyorum, siz hiç meşgul olmayın" dedi. Daha sonra mahkemeye müracaat etmiş, karar çıkarttırmış, nüfusa kaydetmiştir. Böylece 1962 yılından itibaren, adım nüfus cüzdanıma resmen Ahmet Yaşar olarak kaydedildi ve bu yıldan



Yusuf Karslıoğlu'nun Ahmet Yaşar Ocak'a hediye ettiği *Safahat*

İtibaren bütün resmî muamelelere böyle geçti. Nitekim ben de ona hürmeten ve resmen de artık öyle olduğu için devamlı olarak Ahmet Yaşar ismini kullandım ve kullanıyorum. Ancak aile ve akraba çevresinde, yakınlarım arasında bana hep Yaşar derler, hiç kimse bana Ahmet diye hitap etmez. Halen de bu böyledir. İlkokuldan itibaren bugüne kadar bütün okul hayatımda ise hep Ahmet denilmiştir. Bütün meslektaşlar beni Yaşar diye değil, bu isimle çağırır.

Bugün iyi ki bu iki isim birleştirilmiş diyorum; çünkü biliyorsunuz Ahmet Ocak ismini taşıyan bir meslektaşımız daha var, Büyük Selçuklu tarihçisi. Onunla karıştırılma riski ortadan kalkmış oldu böylece, ama yine de bazan karıştırıyorlarmış yıllar önce onun bana söylediğine göre.

Yozgat'ta doğdunuz. Yozgat denilince, ilk olarak hemen hemen herkesin aklına sizin de vurguladığınız gibi 18. yüzyılın meşhur âyân ailesi Çapanoğulları gelir genellikle. Fakat mutlaka daha önceki dönemlere ait bir tarihi olması da gerekir. Siz, doğdu-

## ğunuz şehir olan Yozgat'ın tarihi ve Çapanoğulları hakkında kısaca neler söyleyebilirsiniz?

Yozgat'ın bulunduğu bölgenin antik çağlarda çok hareketli bir tarihi var. Etilerden, Friglerden, Romalılardan, Galatlardan kalma antik yerleşim yerleri Yozgat'a yaklaşık 30-40 km uzaklıkta bulunuyor. Mesela hemen yakınında Hititlerin merkezi Boğazköy, Alacahöyük; Galatların bir kolu olan Trokmelerin merkezi Tavium (Küçük Nefes köyü); Friglerin büyük kenti Pteria (Kerkenez, Keykâvus Kalesi); Bizans Kharsiana temasının merkezi Kharsianon (Muşalim Kalesi köyü) Yozgat'ı çepeçevre kuşatır.

Yozgat'ın bulunduğu bölge Osmanlı taşra teşkilatında Bozok Sancağı olarak bilinen bölgedir. Ünlü tarihçi Gelibolulu Mustafa Âlî de bir ara burada yöneticilik yapmış. Günümüzde Osmanpaşa Tekkesi diye bilinen nahiyede Emirci Sultan Zaviyesi'ni ziyaret etmiş ve oradaki misafirliği esnasında zaviyenin şeyhinden dinlediği uzunca bir menkabeyi, bu zat hakkında verdiği bilgi ile beraber kitabında anlatmıştır. O tarihlerde Yozgat diye bir kasaba henüz mevcut değildir. Hatta Evliya Çelebi de *Seyahatnâme*'sinde Emirci Sultan'dan bahseder ve Bozok Sancağı için "Memâlik-i Osmaniye'de mamur şehri olmayan tek sancaktır" diyerek buna işaret eder. Bozok Sancağı özellikle 16. yüzyıldaki bazı isyanların meydana geldiği bir sancaktır ve bu yüzden Koca Nişancı Celalzâde Mustafa *Tabakâtü'l-Memâlik* adındaki eserinde bu durumu "Ma'den-i eşirrâ-yı kec-râ(h) ve menba-ı eşkiyâ-yı mefâsid-ârâ" yani "Eğri yollu şer insanların ve sürekli fesat peşinde koşan eşkiyanın madeni ve kaynağı" diye niteler. İşte Çapanoğulları, bu kötü şöhretli Bozok Sancağı'nda 18. yüzyıl başlarında bir mamur şehir bina etmişler ve adına da Yozgat demişlerdir.

Yozgat, rivayete göre, Çapanoğulları gelmeden önce bir yörük köyü imiş. Çok araştırdığım halde bununla ilgili bir belgeye rastlayamadım. Fakat Çapanoğulları sülalesinden bugün yaşayanların anlattıklarına ve bizim de eskiden beri duyduğumuza göre bugünkü kasabanın yerinde on/on beş haneli bir yörük köyü varmış. Çapanoğulları'nın büyük babası, yani sülalenin kurucusu olan



Çapar Ömer Ağa –bu isim oradan geliyor zaten, Çaparoğulları Çapanoğulları olmuş- Mamalı Türkmenlerinden oldukları rivayet edilen kendi kabilesi ile Çorum’un kazası Sungurlu’dan (eski adı Bozga) bu köye gelip yerleşmiş. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan 1642 tarihli icmal defterinde Sungurlu “Bozga” diye zikrediliyor. Bugün Çapanoğulları’nın yaptırdığı Yozgat’taki büyük caminin dahilî haziresinde Çapar Ömer Ağa’nın ve oğlu Ahmet Paşa’nın o dönemden kalma çok güzel mermer birer mezarı vardır. Çapar Ömer Ağa’nın mezarının şahide taşı kitabesinde kendisinden “Aslı Bozgalı Çapar Ömer Ağa” diye bahsediliyor. Sonradan birileri Bozga’nın ne olduğunu anlayamamış olacak ki Bozgalıyı “be”nin noktasının yanına bir nokta ve bir de “elif” ile “lam” arasına “dal” harfi kazıyarak “Yozgatlı” şekline çevirmişler. Böylece “Aslı Bozgalı Çapar Ömer Ağa”, “Aslı Yozgatlı Çapar Ömer Ağa” olmuş. Çapar Ömer Ağa’nın oğulları tarafından besbelli ki sonradan yaptırılan mezar oldukça süslü ve itinalı yapılmış.

14. yüzyılın sonlarına doğru Dulkadirli Beyliği bu bölgeye hâkim olduktan sonra Dulkadirli Türkmenlerinden, Maraş ve Halep taraflarından göç ettirilen Bozok koluna mensup bazı boylar, özellikle Mamalı Aşireti’ne mensup olanlar bölgeye iskân edilince burası Bozok diye anılmaya başlamış. Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da sancak statüsü verilerek aynı isimle anılmaya devam edilmiş. Yozgat ismiyle ilgili Çapar Ömer Ağa’nın kahramanı olduğu bir de menkabe vardır.

### **Nedir bu menkabe?**

Çapar Ömer Ağa sürülerini otlatırken, Hızır Aleyhisselam yaşlı bir adam kılığında gelip çok susadığını söyleyerek Ağa’dan süt ister. Ağa, hemen bir koyundan sağdığı sütü Hızır Aleyhisselam’a ikram eder. Tabii Çapar Ömer Ağa bu yaşlı adamın kim olduğunu bilmez. Hızır Aleyhisselam onun davranışından çok memnun kalır ve sütü içtikten sonra, “Yozuna yoz katılsın” diye dua eder. Bildiğiniz gibi “yoz”, yaklaşık dört yüz elli beş yüz koyundan oluşan sürüye derler. Aslında *Yozkat* adı, Mamalı Aşireti’ne mensup, bir



Çapanoğlu Camii, eski bir fotoğraf



Çapanoğlu Camii, bugün



Yozgat'ın güneyden genel bir görünümü, 1960



Yozgat'ın bugünkü genel görünümü



Yozgat saat kulesi

Türkmen boyunun adı. Öyle görünüyor ki tarihsel olarak kasabanın adı muhtemelen bu boyla ilgili.

Zamanla, Ömer Ağa'nın tek oğlu Ahmed-i Ağa (sonra Ahmet Paşa)'nın oğlu Süleyman Bey, voyvoda yani vergi muhassılı olduktan sonra, kardeşi Mustafa Bey'le burayı kendilerine merkez edinmeyi düşünmüşler. Barok tarzda büyük bir de cami yaptırmışlar. Kasaba bu cami etrafında oluşmuş. Kayseri, Çorum, Tokat ve Ayıntab gibi şehirlerden Türk; Girit'ten Rum ve doğudan Ermeni ahalisini getirip iskân etmişler, onlara Safranbolu ve Beypazarı

evleri tarzında evler inşa ettirerek kasabayı imar edip güzelleştirmişler ve canlı bir ticaret merkezi haline getirmişlerdir. Soyadları Çorumluoğlu, Tokathoğlu, Kayserilioğlu olan Türk eşraf ailelerini hatırlıyorum çocukluğumda. Çapanoğlu Camii'nin ve mahallelerdeki mescitlerin hazirelerinde bu ailelerin halen mevcut, ama zamanla aşınıp kitabeleri zor okunur hale gelmiş mezarları var.

### **Yani, gayrimüslim nüfusun şehirdeki yerleşimi bu döneme mi rast geliyor?**

Evet öyle. Benim çocukluğumda Yozgat'ta oturmakta olan Ermeni ve Rum nüfusun kökeni bu. Şehirde Ermeni ve Rum mahalleleri ve bu mahallelerde kiliseleri vardı. Çocukluk arkadaşlarımdan bazıları Rum veya Ermeni'ydi. Aileleri Paskalya'da bize kırmızı boyalı yumurta ve paskalya çörekleri getirirler, bizim dinî bayramlarımızda bizi tebrike gelirdi. Sözünü ettiğim kiliselerden biri sonradan okul binası, diğeri önce sinema salonu, sonra Sümerbank deposu, daha sonra da cami olarak kullanıldı (şimdiki Fatih Camii) ki, benim mezun olduğum güzel bir bina olan Gazi Paşa İlkokulu Ermeni kilisesiydi. O da sonra Kız Öğretmen Okulu, müteakiben bir ara Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü oldu. Şimdilerde ise Yozgat Anadolu Lisesi idi, fakat şu anda da bir şehidin adını taşıyan Anadolu Lisesi. Türkiye'de eskiden kalma binaların siyasal süreçlere göre isim ve fonksiyon değişimini de yansıtan bu olay, Türkiye çapında incelenmeye değer ilginç bir kültürel macerayı yansıtır.

### **Sadece taş ustaları mı, yoksa diğer zanaat sahipleri de var mı?**

Evet, zanaatkârlar, esnaf ve tüccar da var. Çapanoğulları bu şekilde burayı bir ticaret ve kültür merkezi, bir şehir haline getirip kendilerine merkez yapabilmek için böylesi bir iskân faaliyetine girişmişler. Nitekim 18. yüzyıl ortalarıyla 19. yüzyılda Yozgat'a uğrayan Avrupalı seyyahlar ve gözlemciler Çapanoğulları'nın sarayını, Ermeni ve Rumlar tarafından inşa edilen ve onların, Türklerin oturdukları konakları, bahçeleri, çeşmeleri, cadde ve sokakları, özellikle Cami-i Kebir de denilen Çapanoğlu Camii'ni



Eski Yozgat konakları, bugün yoklar



Yozgat Rum Kilisesi, şimdilerde Fatih Camii

uzun uzun hayranlıkla anlatırlar. Ama bugün Yozgat'a gittiğinizde bu tarihî şehirde, berbat bir restorasyon felaketine uğratılan Cami-i Kebir'den, aynı felakete maruz kalmış ve hazireleri yıkık mezar taşlarıyla dolu birkaç eski mahalle mescidinden, Abdülhamid'in yaptırdığı lise binası ile Askerlik Şube binasından ve hele o kundaklanıp yerine beton yığınları dikilen güzelim konaklardan – müze haline getirilen üçü hariç- hiçbir şey bulamazsınız. Halvetî Tekkesi'nin sadece haziresi kalmış ve bugün perişan bir durumda. Mevlevî Tekkesi çocukluğumda ve delikanlılığımda daimi okuyucusu olduğum kütüphane olarak kullanılıyordu, şimdi ise mescit olarak kullanılıyor. Kısaca bugün Çapanoğulları'nın muhteşem Yozgat'ının yerinde yeller esiyor diyebilirim.

### **Mezar taşlarıyla ilgili bir çalışma yapıldı mı?**

Benim böyle bir teklifim oldu. Belediye başkanına ve Yozgatlı sanat tarihçisi iki meslektaşına meseleyi açtım, ama ne yazık ki kimse aldırış etmedi. Bilirsiniz, bizim memleketimizde belediye başkanları pek az istisnasıyla, her yerde tarihi dokuyu tahrip ederek sözüm ona şehri imar etmek adına berbat hale getiren şahısların başında gelir. Daha açıkçası belediye başkanları ve meclis üyeleri partilerine faal görünüp milletvekili olma peşinde oldukları için



Halveti Tekkesi'nden geriye kalan

bunu yaparlar. Aslında ülkemizin her yerinde olduğu gibi Yozgat'ın toplumsal yapısının ve ailelerinin tarihi de bu mezar taşlarında yazılıdır. Üstelik bunlar sanat, edebiyat ve estetik bakımından da gerçekten nefis birer örnekti. Benim bu konudaki bütün teşebbüslerim duymazlıktan gelindi, ciddiye alınmadı, halen de öyle devam ediyor ne yazık ki. Gerçek bir tarih ve kültür kaynağı gözümüzün önünde eriyip gidiyor.

Bizim milletimiz tarihine taparcasına bağlı ve sadıktır, ona laf söyletmez ama iş o tarihin bıraktığı eserleri korumaya gelince sanırım yeryüzündeki en hoyrat, en duyarsız ve en tahripkâr milletlerden birisidir. Neyse olmuş, ama mevcudu kurtarmak için zaman giderek aleyhimize işliyor. Çünkü asit yağmurları bu mezar taşlarındaki kitabeleri yavaş yavaş okunamaz hale getiriyor. Bu itibarla en kısa zamanda bu işi halletmek lazım. Ben mezar taşlarını incelerken Yozgat'taki bir mahalle mescidinin haziresinde ilkokul, çocukluk ve delikanlılık arkadaşım olan değerli gazeteci ve araştırmacı Taha Akyol'un büyük dedesinin mezarını da bulmuştum, şahide taşında "Jandarma Başçavuşu Çerkez Bekir Efendi" şeklinde geçiyordu ismi. Nitekim Taha Akyol'un ailesi Yozgat'ta Çerkez Bekirler diye anılır, öyle bilinir.



### **Bu bilgiyi Taha Akyol ile mutlaka paylaşmış olmalısınız?**

Evet, bunu paylaştım. Kitabesini kopya edip ona verdim yıllar önce. Tabii çok memnun olmuş ve sevinmişti. Mezarı ilk defa bulduğumda ben de çok memnun olmuştum. 1980'li yılların başlarında hazireleri tek tek dolaşarak sözünü ettiğim bu mezar kitabelerinin çoğunu kopya ettim, fotoğraflarını çektim. Çünkü hayalimde bir Yozgat tarihi yazmak vardı. Bu sebeple dört yıl, yaz tatilleri boyunca Yozgat kasabasını ve ilini adım adım dolaşıp fotoğraf çektim ve bilgi topladım. Bunlar hâlâ bende duruyor. Bu araştırma gezilerim sırasında şimdi Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Yrd. Doç. olan Hulusi Lekesiz Bey ve kardeşleri bana refakat ederlerdi. Otuz altı yıl Çapanoğulları'nın Camii Kebiri'nde baş imam hatiplik ve İmam-Hatip okulunda meslek dersleri ve Kur'ân kursu hocalığı da yapan, tarihe çok meraklı olup aynı zamanda fevkalade bir amatör jeolog da olan kayınpederim Fazlı Lekesiz, bu araştırmaları kolayca yapayım diye arabasını bana tahsis etmekteydi. Çünkü o zaman henüz arabam yoktu. Bu sebeple ona ve ailesine çok minnettarım.

Ne yazık ki yazmayı düşündüğüm Yozgat tarihini henüz yazamadım ama, inşallah yazmayı çok istiyorum. Aslında bunu bir proje haline getirip Yozgatlı akademisyen meslektaşların da katılımıyla 1995 yılında ortaklaşa bir Bozok Sancağı ve Yozgat tarihi yazalım diye çabaladım ve proje haline getirip Türk Tarih Kurumu'na verdim. Kurum projeye onay verdi. İki yaz tatili bu meslektaşlar yörede dolaştılar, malzeme topladılar. Ama sonra dağıldılar. Biri hariç diğerleri maalesef katkı yapmaktan vazgeçti. Herhalde kendilerine göre "mazeret"leri vardır. Sadece Hakkı Acun mimari kısmını yazdı ve kurumda yayımlandı. Gerçi sekiz on yıldır Yozgat tarihi ve folkloru konusunda makale ve kitap yazan Yılmaz Göksoy (şimdi merhum), Ali Şakir Ergin, M. Öcal Oğuz, Orhan Sakin ve Burhaneddin Kapusuzoğlu gibi bazı akademisyen veya mahalli amatör araştırmacılar epeyce zamandan beridir güzel yayınlar yaptılar, ama benim düşündüğüm tarih biraz daha farklı. Ben bir bütüncü bir toplumsal ve kültürel tarih yazmayı planladım Allah kısmet ederse. Çünkü Yozgat'ın henüz böyle bir tarihi yok

maalesef. Eksikleri mutlaka olacaktır. Sonrakiler tamamlar nasıl olsa diye kendimi avutuyorum.

**Kökeninde aslında bir Türkmen boyu, aşireti yer almakla birlikte, sizin de bir kitabınızın konusunu teşkil eden bir Hızır-İlyas költüne de sahip bir şehir.**

Çok doğru. Yozgat'ta eskiden Hidrellez çok önemliydi. Her yıl 6 Mayıs günü Hidrellez olarak özel olarak kutlanır, varlıklı aileler kuzu keserler, Çamlık denilen ormanlık mesire yerinde ailece hep birlikte yemek yerir, eğlenilirdi. Tabii dilekler tutulur, dualar edilirdi. Gelin adaylarına süslü kuzular yollanır, hediyeler gönderilirdi. Ayrıca kasaba dışında Kırıklı denilen yerde at yarışları düzenlenirdi. Modern hayatın ortadan kaldırdığı diğer âdetler gibi sanıyorum Türkiye çapında artık Hidrellez âdetleri de kalkmış durumda.

Sözünü ettiğim bu Yozkat boyu sadece buraya ismini vermekle kalmamış, gittikleri yerlerde beş tane daha Yozkat köyü kurmuşlar. Bunu tahrir defterlerinden tespit ettim. Bunlardan bir tanesi Ankara'nın bugün Elmadağ adıyla bilinen ilçesi. Asıl adı Çapanoğlu İsyanı dolayısıyla Asi Yozgat olarak da bilinmekle birlikte, tahrir defterinde Yozkat adını taşıyor bu yerleşim yeri. Bir tanesi Afyon taraflarında, bir tanesi Kayseri taraflarında, bir de Antalya'nın Kaş kazası taraflarında var. Ama sınırlar isimleri çoktan değişmiştir.

**Buralarda yaşayan Yozkat Türkmenleri birbirlerinin akrabası olduklarının farkındalar mı?**

Bunu bilemiyorum. Şimdi çok değişmişlerdir tabii ki. Bir de Yozgat taraflarından Afyon Emirdağı'na da iskân edilen Türkmenler var. Bugün Emirdağlıların bazı âdetleri ve yemek kültürü ile Yozgat'ınkiler birbirinin hemen hemen aynıdır. Kendileri de Yozgat tarafından gittiklerini biliyorlar. Yozgat'ın kuruluş hikâyesi bu şekilde...

Tabii kasaba zamanla geliyor, güzelleşiyor. Çapanoğulları Mustafa Bey, Süleyman Bey ve Ahmet Bey zamanlarında, Avrupalı seyyahlardan buraya uğrayanlar var. Bunlar seyahatnâmelerinde Yozgat'ı anlatıyorlar. Bu olaylar 18. yüzyılın başlarında meydana

geliyor. Osmanlı Devleti'nde âyânlık müessesesi gelişirken, Çapanoğlu sülalesi de voyvodalıktan âyânlığa yükselmiş, bölgede nüfuz ve itibar kazanmış, oradaki tüm ahalinin işleriyle ilgilenmişler, dolayısıyla İstanbul'daki Osmanlı merkezî iktidarı ile bölge halkı arasında bir aracı vazifesi üstlenmişler. Eğer hâfızam beni yanıltmıyorsa, Vital Cuinet'in 1896'da Paris'te basılan *La Turquie d'Asie* (Asya'daki Türkiye) isimli meşhur eserinde –ki Türkçeye de çevrildi- şehrin 19. yüzyıldaki nüfusunun 40.000 civarında olduğunu yazıyor. Oysa benim çocukluğumda ve delikanlılığım sırasında nüfus 23.000 civarında idi. Demek ki ticaret hayatı bu dönemde oldukça gelişmiş durumda olmasına rağmen, muhtemelen Millî Mücadele sırasındaki Çapanoğlu İşyanı'ndan sonra ve bir de meşhur 6-7 Eylül olayları üzerine Ermeni ve Rum ailelerin Yozgat'ı terk etmesiyle şehrin toplumsal ve ekonomik hayatında bir gerileme vuku bulmuş. Bu eski dönemi değerli hemşehrim ve meslektaşım Prof. Ahmet Güner Sayar'ın babası ünlü yazar Abbas Sayar *Yozgat Var Yozgatlı Yok* isimli nostaljik ve kırılgan bir ruh hali yansıtan değerli kitabında anlatır. Benim çocukluğumda Yozgat'ta Safranbolu evleri gibi evler hâlâ mevcuttu. Ben bu evlerden birinde doğdum. Dedemin eviydi. Büyükçe bir konaktı. Geniş bahçesi, içinde mermer havuzu ve üç bronz lüleli mermer çeşmesi, dolaplı kuyusu bulunan; ahır, samanlığı, yaylı denilen atlı binek arabasını park edecek çatılı büyük çatal kapısı olan bir evdi.

### **Cumhuriyet döneminde durum nasıl?**

Cumhuriyet'ten önce şehirde asıl esnaf ve tüccar kesimi, Türklerden de bulunmakla beraber çoğunluk itibarıyla Ermeni ve Rumlardan oluşuyor. Vilayet meclisinde de onların yer aldığını salnâmelerden biliyoruz. İsimleri ve dükkânları, müesseselerinin adları birer birer kayıtlı. Bu gayrimüslim esnaf ve tüccarın sicil kayıtları Yozgat Ticaret Odası'nın arşivinde de mevcut. Ben bunları inceledim ve notlar aldım. Şimdi bu belgeler yerlerinde mi, bilmiyorum. Nüfus defterleri de var, fakat sorduğunuzda “yandı” cevabını alırsınız. Bunun doğru olmadığını, çünkü belgelerin saklandığını biliyorum. Ermeni esnaf da çok, Rum esnaf da çok, Türk esnaf da var. Cumhuriyet'in ilk yıllarında belediye ve valilik Ermeni ve